

POLICY
DOKUMENTUMOK

Edulingua

OKTATÁS EGY TÖBBNYELVŰ VILÁGBAN
Az UNESCO oktatási állásfoglalása

EDULINGUA
NEMZETKÖZI SZAKMAI ANYAGOK

Sorozatszerkesztő: Bartha Csilla

OKTATÁS EGY TÖBBNYELVŰ VILÁGBAN
AZ UNESCO OKTATÁSI
ÁLLÁSFOGLALÁSA

Kiadta az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és
Kulturális Bizottsága, 2003
7, place de Fontenoy – 75007 Paris (Franciaország)
www.unesco.org/education

Szerkesztői koordinátor: Linda King
Fordította: Nagy Noémi
Lektorálta: Bartha Csilla és Hámori Ágnes

ELKH Nyelvtudományi Intézet
Többnyelvűségi Kutatóközpont/MTA NyelvEsély
Szakmódszertani Kutatócsoport
(MTA SZ-007/2016)

Budapest, 2020.

OKTATÁS EGY TÖBBNYELVŰ VILÁGBAN

Az UNESCO oktatási állásfoglalása

Kiadta az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Bizottsága, 2003
7, place de Fontenoy – 75007 Paris (Franciaország)
www.unesco.org/education

Tartalom

Bevezetés

Első rész: Többnyelvű kontextusok: az oktatási rendszerek kihívása

Második rész: A nyelvek és az oktatás normatív keretei

- A. Az ENSZ irányadó dokumentumai
- B. UNESCO deklarációk és egyezmények
- C. Nemzetközi konferenciák eredményei

Harmadik rész: Az UNESCO nyelvvel és oktatással kapcsolatos irányelvei
Jegyzetek

Szerkesztői koordinátor: Linda King

Előszó

Az „Oktatást Mindenkinek” minőségi oktatást jelent minden ember számára. A mai világban ez azzal jár, hogy figyelembe kell venni a jelenlegi társadalmakban létező számos különböző kulturális és nyelvi kontextust. Mindez kihívást jelent a politikai döntéshozók számára, akik egyrészt normatív jellegű képzettséget akarnak biztosítani országuk teljes lakosságának, ugyanakkor védeni kívánják az egyes nyelvi és etnikai csoportokhoz tartozók különbözőséghez való jogát is. A fokozott mértékben globalizálódó gazdasági és társadalmi rendszerek, amelyeket egyre inkább a digitális tudás működtet, különösen összetetté teszik ezeket a kihívásokat. Az UNESCO erősen elkötelezett a kulturális sokféleség értéke és fenntartása iránt. Az oktatás egyrészt eszköze a kulturális sokféleségnek, másrészt tükrözi azt. Ezen túlmenően a kutatások kimutatták, hogy a tanulók legjobban anyanyelvükön tanulnak, amely egyfajta bevezetése és kiegészítése a kétnyelvű oktatásra vonatkozó megközelítéseknek.

Az „Oktatás egy többnyelvű világban” című dokumentum célja, hogy tisztázza a vitát övező kulcsfontosságú fogalmak és kérdések egy részét,

valamint egyszerűsített és kivonatos formában mutassa be a nyelvekhez és az oktatáshoz kapcsolódó nyilatkozatokat és ajánlásokat. Mindezek UNESCO irányelvek és alapelvek formájában jelennek meg a számos nemzetközi találkozón, ENSZ- és UNESCO-konferencián elhangzott párbeszédék és viták, valamint a világ nyelvpolitikai és oktatási szakértelmének gyümölcseként. Az eredeti dokumentumot egy 2002 szeptemberében Párizsban tartott szakértői csoporttalálkozó gazdagította, miközben az UNESCO e területen játszott szerepének további feltárását végezte.

Reméljük, hogy jelen dokumentum hozzájárul a tagállamok nyelvről és oktatásról való gondolkodásának formálásához az egész világon, ezért bátorítjuk minél több nyelvre történő lefordítását.

Bevezetés

Az UNESCO alapvető szerepet játszik az oktatási politika és gyakorlat számára kulcsfontosságú és összetett kérdésekre vonatkozó nemzetközi keretek biztosításában. A nyelv és különösen az oktatási nyelv megválasztása egyike ezen problémáknak, amely gyakran jár együtt ellentétes és érzelmektől fűtött álláspontokkal. Az identitás, a nemzetiség és a hatalom kérdései szorosan kapcsolódnak az osztálytermi nyelvhasználathoz. Ezen felül a nyelv maga saját dinamikával rendelkezik, szüntelenül halad át a kontinuitás és a változás folyamatain, és ahogy fejlődik, kihat a különböző társadalmak kommunikációs módjaira is. Az oktatásügyben nehéz döntéseket kell hozni a nyelvekre, az iskolázásra és a tananyagra vonatkozóan, ahol a technikai és a politikai szempontok gyakran fedik egymást. Miközben erős oktatási érvek szólnak az anyanyelvi (vagy első nyelvi) nevelés mellett, fent kell tartani a kényes egyensúlyt, mely a helyi nyelvek oktatásban való használata és a világnyelvekhez való – az oktatáson keresztül történő – hozzáférés biztosítása között húzódik. Ennek következtében a jelen dokumentum célja a nyelvek és az oktatás néhány központi kérdésének megvitatása, valamint kapcsolódó irányvonalak és alapelvek biztosítása. Mindeközben tudatában vagyunk annak, hogy egyértelmű állásfoglalásra van szükség az oktatáshoz kapcsolódó nyelvpolitikára vonatkozóan, különösen az Oktatást Mindenkinnek program keretében, valamint a dakari célok jegyében, amelyek biztosítani kívánják, hogy 2015-re minden gyermek minőségi alapfokú oktatásban részesüljön, és hogy a felnőttek írástudása 2015-ig 50%-kal növekedjen.

1953-ban az UNESCO közzétette *A vernakuláris nyelvek használata az oktatásban* c. szakértői jelentését, amely a mai napig a leggyakrabban idézett UNESCO dokumentum az oktatáshoz kapcsolódó nyelvi kérdések területén. Ugyanakkor az elmúlt ötven évben jelentős változások mentek végbe: mélyreható politikai átalakulások történtek, amelyek új nyelvpolitikák születéséhez vezettek különösen a posztkoloniális és az újonnan függetlené

vált országokban; több száz nyelv tűnt el világszerte és sok másik vált veszélyeztetetté; a migrációs mozgások tömegével hoztak új és változatos nyelveket más országokba és földrészekre; az internet drámai mértékben érintette a nyelv és a nyelvek kommunikációs és oktatási használatának módját; a fokozottan gyorsuló globalizáció pedig egyre inkább megkérdőjelezi számos kis helyi – gyakran nyelvi alapú – identitás fennmaradását. Eljött tehát az idő, hogy az UNESCO felülvizsgálja a nyelvek és az oktatás területén elfoglalt álláspontját.

Jelen állásfoglalás három részből épül fel. Az Első részben bemutatjuk a többnyelvű oktatással kapcsolatban használt kulcsfogalmakat. A cél az, hogy tisztázzunk egy sor, a nyelvekre és az oktatásra vonatkozó jelentést és kifejezést. A Második részben összefoglaljuk a nyelvre és az oktatásra vonatkozó szabályozási keretrendszert, amely elsősorban az ENSZ iránymutató dokumentumainak elemzésén, másodsorban a nyelvre és a kultúrára hivatkozó konkrét UNESCO egyezmények és nyilatkozatok megvitatásán, harmadsorban pedig a közvetve vagy közvetlenül nyelvi és oktatási kérdésekkel foglalkozó nemzetközi konferenciák eredményein és ajánlásain alapul. A Harmadik rész a nyelvi kérdésekre vonatkozó számos vita és megállapodás szintézisét nyújtja, amelyek az ENSZ és az UNESCO égisze alatt születtek. Mindezt egy sor irányvonal és alapelv közé helyezzük, amelynek célja, hogy az UNESCO álláspontját világossá tegyünk, és ezeket széles körben, könnyebben hozzáférhető formában terjesszük.

Első rész

Az oktatás a világ számos országában többnyelvű környezetben zajlik. A legtöbb többnyelvű társadalom kifejlesztett egy erkölcsi mércét, amely egyensúlyban és tiszteletben tartja a különféle nyelvek használatát a mindennapi életben. Ezen társadalmaknak és maguknak a nyelvi közösségeknek a szemszögéből nézve a többnyelvűség inkább egyfajta életforma, mintsem egy megoldásra váró probléma. A kihívás az oktatási rendszerek számára az, hogy alkalmazkodjanak ehhez a komplex valósághoz, és a tanulók igényeit figyelembe vevő minőségi oktatást nyújtsanak, miközben mindezeket összhangba hozzák a szociális, kulturális és politikai követelményekkel. Noha az egységes megoldások a plurális társadalmak számára mind adminisztratív, mind végrehajtási szempontból egyszerűbbek lehetnek, figyelmen kívül hagyják a tanulási teljesítményben, valamint a nyelvi és kulturális sokféleség csökkenésében rejlő kockázatokat. A dokumentum ezen részében a változatos nyelvi helyzetekben történő oktatási szabályozást övező alapvető kérdéseket vitatjuk meg.

Nyelvi sokféleség és többnyelvűség

A **nyelvi sokféleség** azt tükrözi, hogy a világon rengeteg nyelvet beszélnek, amelyek számát a különféle becslések 6000 és 7000 közé teszik. Ezen sokféleség védelme az egyik legsürgetőbb kihívás, amellyel világunknak szembe kell néznie. Becslések szerint a nyelvek legalább felét a kihalás veszélye fenyegeti az elkövetkező években.¹ Miközben néhány ország – többek között Izland – nyelvi szempontból homogén, számos állam és régió gazdag nyelvi sokszínűséggel rendelkezik, mint például Indonézia több mint 700, vagy Pápua Új-Guinea több mint 800 nyelvvel.² A nyelvi sokféleség tényleges eloszlása egyenlőtlen képet mutat. A világ összes nyelvének több mint 70 százaléka mindössze 20 nemzetállamban található, köztük néhány a világ legszegényebb országai közé tartozik. Ugyanakkor általában véve a két- és többnyelvű elrendezés – azaz a különböző nyelvi csoportok jelenléte ugyanabban az országban – a főszabály, nem pedig a kivétel az egész világon, északon és délen egyaránt. A **kétnyelvűség** és a **többnyelvűség**, azaz az egynél több nyelv használata a hétköznapi életben ebben a kontextusban szokásos gyakorlatnak számít.

Nyelvileg sokszínű helyzet számos módon létrejöhet. Általánosságban elmondható ugyanakkor, hogy vagy hagyományosan változatos helyzetekről van szó, ahol számos, esetleg több száz nyelvet beszélnek egy adott régióban hosszú idő óta, vagy újabb keletű fejleményről (különösen a városi népesség koncentrációja esetében), a bevándorlási jelenségek eredményéről, ahol néhány városi iskolában a diákok esetenként 30-40 különböző anyanyelvet használnak. Minden esetben szükség van arra, hogy a gyerekek speciális tanulási igényeit figyelembe vegyék az otthon és az iskolában használt nyelv(ek) vonatkozásában.

Kisebbségi és többségi nyelvek

A nyelvi sokféleség fogalma azonban viszonylagos. Általában a nemzeti határokhoz igazítva állapítják meg, amelynek következtében néhány nyelv többségi, a többi pedig kisebbségi nyelvi státuszba kerül – az egyes nemzeti elrendezéseknek megfelelően. A mandarin például, amely a világ egyik legszélesebb körben, közel 900 millió ember által beszélt nyelve, többségi nyelvnek számít Kínában, ugyanakkor más országokban, ahol a népességnek csak egy része kötődik a kínai nyelvhez és kultúrához, kisebbségi nyelvi státusszal bír az adott országok nemzeti vagy többségi nyelveivel szemben.

---

¹ vö. Wurm, S. (Ed.) (2001): *Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing*, Paris, UNESCO Publishing.

² vö. Grimes, B. (Ed.) (2000): *Ethnologue: Languages of the World*, 14th Edition, Dallas, Texas, SIL International.

Hasonlóképpen elképzelhető, hogy egy nagy országban lévő kisebbségi nyelv többségi nyelv legyen egy kisebb országban. Ugyanakkor a világ legtöbb nyelve, beleértve a siketek jelnyelveit és a vakok Braille-írását, kisebbségi nyelvnek minősül bármely nemzeti kontextusban. Mindazonáltal a „kisebbségi” kifejezés gyakran nem egyértelmű, és a különféle összefüggésekben eltérően értelmezhető, hiszen számbeli és szociális vagy politikai összetevői is lehetnek. Néhány esetben egyszerű eufemizmusként használják a nem az elithez tartozó vagy alárendelt csoportok jelölésére, függetlenül attól, hogy ezek számbeli többséget vagy kisebbséget alkotnak-e a politikai és szociális szempontból domináns másik csoporttal szemben.

Hivatalos és nemzeti nyelvek

Habár több mint 20 államnak van egynél több hivatalos nyelve (egyedül Indiának például 19 hivatalos nyelve van, Dél-Afrikának pedig 11), a világ országainak többsége egynyelvű nemzetállam, azaz *de jure* vagy *de facto* egyetlen hivatalos nyelvet ismer el kormányzati és jogi szempontból. Nem arról van szó, hogy ezek ne volnának két- vagy többnyelvű társadalmak, inkább arról, hogy bár lehetséges, hogy számos nyelvet használnak széles körben az adott országban, ezek nem feltétlenül rendelkeznek a hivatalos nyelv jogi státuszával. Sok, korábban gyarmati uralom alatt álló országban a hivatalos nyelv a korábbi gyarmattartók nyelve. A hivatalos nyelvek mellett számos ország ismer el nemzeti nyelveket, amelyek kötelezőek lehetnek az oktatásban. Az oktatási rendszer nyelvválasztása a formális nevelés során történő használaton keresztül hatalmat és presztízst ruház az adott nyelvre. Nemcsak egy szimbolikus aspektusról van szó, amely a státuszra és a láthatóságra utal, hanem egy fogalmi oldalról is, amely az adott nyelven kifejezett közös értékekre és világnézetre vonatkozik.

Oktatási nyelv(ek)

Az iskolai vagy iskolán kívüli **oktatási nyelv** az a nyelv, amelyet az oktatási rendszer alaptantervének tanítása során használnak. Az oktatási nyelv vagy nyelvek (az oktatáspolitikai több oktatási nyelv használatát is javasolhatja) megválasztása ismétlődő kihívást jelent a minőségi oktatás fejlesztése számára. Míg néhány ország egy oktatási nyelvet határoz meg, gyakran a hivatalos vagy többségi nyelvet, addig mások olyan oktatási stratégiát választanak, amely fontos helyet biztosít a nemzeti vagy helyi nyelveknek az iskolában. Azok a beszélők, akiknek az anyanyelve nem esik egybe a nemzeti vagy helyi nyelvvel, gyakran jelentős hátrányba kerülnek az oktatási rendszerben, amely az idegen nyelven történő oktatással járó hátrányhoz hasonlítható.

Anyanyelvi oktatás

Az **anyanyelvi** oktatás általában azt jelenti, hogy a tanulók anyanyelvét használják oktatási nyelvként. Ezen kívül utalhat az anyanyelvre mint tantárgyra. Az anyanyelvi oktatás a minőségi oktatás fontos elemének tekintendő, különösen a korai években. A szakértők véleménye szerint az anyanyelvi oktatásnak ki kell terjednie az anyanyelvnek a tanítására, valamint az ezen a nyelven történő oktatásra is.

Az „anyanyelv” kifejezés, noha széles körben elterjedt, számos különböző helyzetre utalhat. A definíciók gyakran tartalmazzák az alábbi elemeket: azon nyelv(ek), amely(ek)et az illető elsőként elsajátított; amellyel (amelyekkel) azonosul vagy mások anyanyelvi beszélőként azonosítják; amely(ek)et a legjobban ismer vagy leggyakrabban használ. Az „anyanyelvet” „elsődleges” vagy „első nyelvnek” is nevezik. Az „anyanyelv” kifejezést gyakran használják politikai nyilatkozatokban és az oktatásüggyel kapcsolatos általános diskurzusban. Emiatt ebben a dokumentumban is megtartjuk, de meg kell jegyeznünk, hogy az „anyanyelv” kifejezés használatával gyakran nem lehet különbséget tenni a natív beszélők által használt nyelv számos változata között, amelyek a hátszói változatoktól az iskolai anyanyelvként használt, városi alapú sztenderd nyelvekig terjednek. A gyermek legkorábbi közvetlen tapasztalata a natív beszéddel nem feltétlenül egyezik meg az ún. anyanyelv formális iskolai változatával.

Nyilvánvaló, mégsem általánosan felismert igazság, hogy a nem a saját nyelven való tanulás kettős kihívással szembesíti az illetőt: nemcsak egy új nyelvet kell elsajátítani, hanem az adott nyelv által közvetített új tudásanyagot is. Ezen kihívások tovább súlyosbodhatnak bizonyos csoportok esetében, amelyek már így is oktatási rizikónak vagy nyomásnak vannak kitéve: ilyenek az analfabéták, a kisebbségekhez tartozók és a menekültek. Nemi megfontolások is keresztezhetik ezeket a kockázatos oktatási helyzeteket, hiszen a lányok és a nők különösen hátrányos helyzetbe kerülhetnek. A hagyományos társadalmakban általában a lányok és a nők tartoznak az egynyelvűek közé, mivel akár az iskola, a munka, akár a migráció révén kevésbé vannak kitéve a nemzeti nyelv hatásának, mint fiaik, fiútestvéreik vagy férjeik.

Tanulmányok kimutatták, hogy az anyanyelven történő oktatás sok esetben előnyös az első nyelven elsajátított nyelvi kompetenciák, a más tantárgyakban elért teljesítmény, valamint a második nyelv tanulása

szempontjából.³ Ugyanakkor az **anyanyelvi oktatás** elvének alkalmazása messze nem általános gyakorlat. Az anyanyelvek oktatási nyelvként történő használata többek között az alábbi nehézségekbe ütközhet:

- az anyanyelv néha nem rendelkezik írásbeliséggel;
- az adott nyelvnek esetleg még nyelv mivoltát sem ismerik el általánosan;
- az oktatási célokat szolgáló megfelelő terminológiát még ki kell dolgozni;
- az adott nyelven nem áll rendelkezésre elegendő oktatási anyag;
- a nyelvek nagy száma még nehezebbé teheti, hogy mindegyik anyanyelven biztosítsák az oktatást;
- előfordulhat, hogy nincs elég megfelelően képzett tanár;
- az anyanyelvi oktatás a tanulók, a szülők vagy a tanárok ellenállásába ütközhet.

Nyelvi jogok

A nyelv nem csupán a kommunikáció és a tudás eszköze, de egyben a kulturális identitás és felelősségvállalás (empowerment) alapvető attribútuma is mind az egyén, mind a csoport számára. A különböző nyelvi közösségekhez tartozó személyek nyelveinek tisztelete ennél fogva elengedhetetlen a békés együttéléshez. Ez vonatkozik a többségi csoportokra, a kisebbségekre (akár hagyományosan az adott országban élőkről, akár újdonsült bevándorlókról legyen szó) és az őshonos népekre egyaránt.

---

³ vö. a Világbank által készített átfogó kutatási szemle eredményeivel: Dutcher, N. in collaboration with Tucker, G.R. (1997): *The Use of First and Second Languages in Education: A Review of Educational Experience*, Washington D.C., World Bank, Country Department III: „A jelen tanulmányban áttekintett kutatásokból és tapasztalatokból levonható legfontosabb következtetés az, hogy amikor a tanulás a cél, beleértve egy második nyelv elsajátítását, a gyermek első nyelvét (azaz anyanyelvét) kell használni oktatási nyelvként az iskoláztatás korai éveiben. ... Az első nyelv elengedhetetlen az olvasás tanításának kezdetén, valamint a tananyag megértésében. Ez a kognitív fejlődés szükségszerű alapja, amelyre a második nyelv elsajátítása épül.” Vö. még Mehrotra, S. (1998): *Education for All: Policy Lessons From High-Achieving Countries: UNICEF Staff Working Papers*, New York, UNICEF: „Egy olyan helyzetben, amikor a szülők írástudatlanok..., ha az iskolai oktatás nyelve egy olyan nyelv, amelyet otthon nem beszélnek, a szegény környezet okozta tanulási problémák tovább súlyosbodnak, és a lemorzsolódás esélye is ennek megfelelően növekszik. Ebben az összefüggésben a jól teljesítők tapasztalatai egyértelműek: minden esetben az anyanyelvet használták az alapfokú oktatás nyelveként. ... Számos kutatás támasztja alá, hogy a diákok gyorsabban tanulnak meg olvasni, ha az anyanyelvükön tanítják őket. Másodszer, azok a diákok, akik az anyanyelvükön tanultak meg olvasni, a második nyelven is gyorsabban tanulnak meg olvasni, mint azok, akiket a második nyelven kezdtek olvasni tanítani. Harmadszor, azok a diákok, akik az anyanyelvükön tanultak meg olvasni, az iskolai tanulási készségeket is gyorsabban sajátítják el.” Vö. még Dutcher, N: *Expanding Educational Opportunity in Linguistically Diverse Societies*, Center for Applied Linguistics, Washington DC. (2001).

A nyelvi követelések az első jogok között voltak, amelyekért a kisebbségek felemelték a szavukat a politikai változás és fejlődés időszakaiban. A nyelvi jogi követelések a kisebbségi és őshonos nyelv hivatalos és jogi státuszától kezdve az iskolai és egyéb intézményekben történő nyelvtanuláson és –használaton át a médiában történő megjelenésig terjednek. Az oktatás területén a kisebbségi és őshonos csoportok számára az alábbi nyelvi jogokat fogalmazták meg a nemzetközi egyezményekben:⁴

- iskoláztatás a saját nyelvükön, ha van rá igény;
- hozzáférés a nagyobb közösség és a nemzeti oktatási rendszer nyelvéhez;
- interkulturális oktatás, amely elősegíti a kisebbségi és őshonos nyelvek és az általuk kifejezett kultúrák iránti pozitív hozzáállást;
- hozzáférés a nemzetközi nyelvekhez.

A nemzetközi egyezményekbe foglalt oktatási jogok a migráns munkavállalók és családtagjaik számára⁵ biztosítják, hogy:

- gyermekeik integrációját az iskolarendszerben használatos nyelv tanításával kell elősegíteni;
- meg kell teremteni a lehetőséget arra, hogy a gyermekeket saját nyelvükre és kultúrájukra tanítsák.

Nyelvoktatás

Az oktatási nyelv az iskolában a tudás átadásának kommunikációs eszköze. Különbözik a **nyelvoktatástól**, ahol a nyelvtan, a szókincs és a nyelv írott és szóbeli formája egy konkrét tananyagot képeznek az anyanyelven kívüli második nyelv elsajátításához. Egy másik nyelv tanulása hozzáférést enged más értékrendszerekhez és a világ értelmezésének egyéb módjaihoz, miközben ösztönzi a kultúrák közti megértést és segít csökkenteni az idegengyűlöletet. Ez ugyanúgy vonatkozik a kisebbségi és a többségi nyelv beszélőire.

A nyelvtanítás módja folyamatosan változik, és országról országra, sőt egy országon belül is jelentős eltéréseket mutathat. Sok múlik a nyelv uralkodó fogalmán, a nyelvtanítási paradigmákon és az oktatott nyelvnek tulajdonított szerepen egyaránt.

Kétnyelvű és többnyelvű oktatás

---

⁴ vö. *Hamburg Declaration on Adult Learning* UNESCO (1997); *Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól* (1992); *Az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló egyezmény* (1960); 18 C/Resolution 1.41: *Co-operation with international non-governmental organizations active in the field of education* (1974); Chapter III: UNESCO Guidelines on Language and Education, Principle III.

⁵ vö. *A migráns munkavállalók és családtagjaik védelméről szóló nemzetközi egyezmény* (1990).

A **két- és többnyelvű oktatás** két vagy több oktatási nyelv használatát jelenti. A szakirodalom nagy részében mind a két típust a kétnyelvű oktatás fogalmához sorolják. Ugyanakkor az UNESCO az 1999-es Általános Konferencia 12. számú határozatában elfogadta a „többnyelvű oktatás” kifejezést, amely legalább három nyelv használatára utal az oktatásban: az anyanyelvre, a regionális vagy nemzeti nyelvre és egy nemzetközi nyelvre.⁶ A határozat azt a véleményt támasztotta alá, miszerint a globális és nemzeti részvétel követelményeinek, valamint az egyes, kulturálisan és nyelvileg különböző közösségek specifikus igényeinek csak a többnyelvű oktatás tud eleget tenni. Azon régiókban, ahol a tanuló nyelve nem egyezik meg az ország hivatalos vagy nemzeti nyelvével, a két- és többnyelvű oktatás úgy tudja lehetővé tenni az anyanyelvi oktatást, hogy közben az ország és a világ nagyobb részein használt nyelvek elsajátítását is biztosítja. A kétnyelvűségnek eme hozzáadó (additív) megközelítése különbözik az ún. felcserélő (szubtraktív) kétnyelvűségtől, amely azt célozza, hogy a gyerekek egy második nyelv oktatási nyelvként történő használata felé mozduljanak el.

Második rész

A nyelvek státusza és szerepe számos nemzetközi deklaráció, ajánlás és megállapodás tárgyát képezi. Ezek némelyike kifejezetten a nyelv és oktatás kérdéskörére vonatkozik. A nyelvi kérdés tárgyalását az ENSZ egyezményeinek és iránymutató dokumentumainak keretein belül kezdjük, majd további utalásokat teszünk az UNESCO nemzetközi szintű küldetésére. Ezek után a kormányközi konferenciákon született nyilatkozatokat és ajánlásokat vizsgáljuk meg. Jelen állásfoglalás céljainak megfelelően csak a nemzetközi természetű egyezményekkel foglalkozunk.⁷

A keretrendszert azért így mutatjuk be, hogy érzékeltesük a nyelvi kérdésben uralkodó széleskörű nemzetközi egyetértést és a nyelvnek az oktatási rendszerben játszott fontosságát, mielőtt továbblépnénk a Harmadik részhez, amely az UNESCO nyelvi és oktatási irányelveit tartalmazza.

---

⁶ 30 C/Resolution 12: *Implementation of a Language Policy for the World Based on Multilingualism* (1999). UNESCO.

⁷ Ezen kívül számos regionális egyezmény és nyilatkozat létezik, amelyek utalást tesznek a nyelvekre és az oktatásra. (vö. *the Durban Statement of Commitment*, Seventh Conference of Ministers of Education of African Member States 1998; *Harare Declaration*, Intergovernmental Conference of Ministers on Language Policy in Africa 1997; Final Report Seventh Conference of Ministers of Education of Latin America and the Caribbean, Kingston, 1996).

A. Az ENSZ irányadó dokumentumai

Mint az alapvető irányadó eszközök egyike, az 1948-ban kihirdetett **Emberi jogok egyetemes nyilatkozata** lefekteti a nyelvi alapú diszkrimináció tilalmának alapelvét: „2. cikk: Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen... nyelvre... való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra.”

A kisebbségekhez tartozó személyek jogait tovább erősíti az 1966-os **Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya**, valamint az 1992-es **Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól**. Míg az Egyezségokmány általánosabb módon a kisebbségekhez tartozó személyek azon jogára utal, hogy „csoportjuk más tagjaival együttesen... saját nyelvüket használják”, addig a Nyilatkozat kifejezetten a nyelvnek az oktatásban játszott szerepére vonatkozik. A 4. cikk értelmében a kisebbségekhez tartozó személyeknek megfelelő lehetőséget kell biztosítani „anyanyelvük tanulására, vagy hogy az anyanyelvükön történő oktatásban részesüljenek”, illetve az államoknak intézkedéseket kell tenniük, „hogy ösztönözzék a területükön élő kisebbségek... nyelvének és kultúrájának ismeretét”.

Az őshonos népek oktatási jogait a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek a **független államokban élő őslakos és törzsi népekről** szóló 1989. évi **169. számú egyezménye** védi. A 28. cikk megköveteli, hogy „az érintett népekhez tartozó gyermekeket, ahol ez megvalósítható, meg kell tanítani saját őshonos anyanyelvükön írni és olvasni, illetve azon a nyelven, amelyet az a csoport, amihez tartoznak, a legáltalánosabban használ”; valamint „megfelelő intézkedéseket kell hozni annak biztosítására, hogy az érintett népeknek lehetősége legyen folyékony nyelvtudásra szert tenni a nemzeti nyelvben vagy az ország valamelyik hivatalos nyelvében”. A rendelkezés ugyanakkor azt is előírja, hogy „intézkedéseket kell hozni az érintett népek őshonos nyelve megőrzésére, fejlesztésének és gyakorlásának előmozdítására”.

Ami az állampolgársággal nem rendelkezőket illeti, az 1985-ben született **Nyilatkozat azon személyek emberi jogairól, akik nem állampolgárai annak az országnak, amelyben élnek** c. dokumentum 5. cikke értelmében „a külföldieknek joguk van ahhoz, hogy... megőrizzék saját nyelvüket, kultúrájukat és hagyományaikat”. A **migráns munkavállalók és családtagjaik védelméről szóló nemzetközi egyezmény** (1990) előírja, hogy a munkaviszony szerinti államnak olyan politikát kell folytatnia, amely a migráns munkavállalók gyermekeinek a helyi iskolarendszerbe történő integrációja elősegítését célozza, különös tekintettel a helyi nyelv, valamint az

anyanyelvük és kultúrájuk tanítására. Ezen kívül az államok speciális oktatási terveket dolgozhatnak ki a migráns munkavállalók gyermekeinek anyanyelvi oktatására vonatkozóan (vö. 45. cikk).

Az 1989-es **Egyezmény a gyermek jogairól** a nyelvi kérdés egy másik aspektusára világít rá az oktatásban. Hangsúlyozza, hogy a nyelvet oktatási értéknek kell tekinteni. A 29. cikk értelmében „a gyermek tudatába kell vésni a... nyelve és kulturális értékei iránti tiszteletet”.

B. UNESCO deklarációk és egyezmények

Az UNESCO megbízatásához tartozik, hogy nyelvi ügyekkel foglalkozzon. Ebben az értelemben az **UNESCO Alkotmányának** 1. cikke azt az alapelvet rögzíti, miszerint a nyelv nem okozhat semmilyen hátrányos megkülönböztetést: „A Szervezet céljául tűzte ki, hogy... faji, nemi, nyelvi vagy vallási megkülönböztetés nélkül mindenki számára világszerte biztosítsa az... emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartását”.

Az oktatáshoz még szorosabban kötődik **Az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló egyezmény** (1960), amely a kisebbségekhez tartozó személyek oktatási jogait tartalmazza. Az 5. cikk különös jelentőséggel bír a nyelvi kérdés szempontjából, mivel meghatározza az anyanyelv és a többségi nyelv szerepét: „el kell ismerni a nemzeti kisebbségek tagjainak jogát saját oktatási tevékenység folytatására, beleértve... saját nyelvük használatát vagy oktatását, feltéve azonban, hogy ezt a jogot nem olyan módon gyakorolják, amely akadályozza a kisebbségek tagjait az egész közösség kultúrájának és nyelvének megértésében és tevékenységében való részvételben”.

Az 1976-os **Ajánlás a felnőttoktatás fejlesztéséről** megerősíti az anyanyelv szerepét, mivel kifejezetten javasolja az anyanyelvi oktatást, és szélesebb nézőpontot fogad el a nyelvtanulással kapcsolatban: „22. cikk: Ami az etnikai kisebbségeket illeti, a felnőttoktatási tevékenységnek lehetővé kell tennie számukra, hogy... anyanyelvükön képezzék magukat és gyermekeiket, fejlesszék a saját kultúrájukat, és az anyanyelvükön kívül más nyelveket is megtanuljanak”.

Az 1978-as **Nyilatkozat a fajról és a faji előítéletekről** ugyancsak utal az anyanyelv szerepére. A 9. cikk azt javasolja, hogy tegyenek lépéseket annak érdekében, hogy a külföldi eredetű csoportokhoz tartozó gyermekek anyanyelvükön tanulhassanak.

Az 1995-ös **Nyilatkozat és integrált cselekvési keretrendszer az oktatásról a békéért, az emberi jogokért és a demokráciáért** c. dokumentum ösztönzi az idegennyelv-tanulást (19. cikk), valamint a kisebbségekhez és az őshonos népekhez tartozó személyek oktatási jogainak tiszteletben tartását a közösségek és a nemzetek közti megértés előmozdítása érdekében (29. cikk).

A 2001-ben elfogadott **Egyetemes nyilatkozat a kulturális sokszínűségről** ugyancsak érinti a nyelvek fontosságát a kulturális sokféleség ösztönzésében. A nyilatkozat végrehajtásáról szóló cselekvési terv 6. cikke meghatározza a nyelveknek az oktatás területén betöltendő szerepét, beleértve az anyanyelv tiszteletét, a nyelvi sokszínűséget az oktatás minden szintjén, valamint a többnyelvűség korai évektől kezdődő elősegítését.

C. Nemzetközi konferenciák eredményei

Az elmúlt években számos, az ENSZ égisze alatt tartott kormányközi jellegű csúcstalálkozó állapította meg a nyelvek alapvető fontosságát. Egy példa erre az 1995-ben a Nők IV. Világkonferenciáján elfogadott **Pekingi nyilatkozat és cselekvési platform**. A dokumentum megerősíti az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés elvét, amelyet „az oktatás bármely szintjén megnyilvánuló... nyelvi... alapú diszkrimináció” kiküszöbölésén keresztül kell elérni.

Az anyanyelvi oktatás, úgy tűnik, visszatérő probléma. Az 1993-as „Oktatást Mindenkinek” csúcstalálkozón elfogadott **Delhi nyilatkozat és cselekvési keret** explicite foglal állást az anyanyelvi oktatás kérdésében: támogatja „a kezdeti anyanyelvi oktatást, akkor is, ha némely esetben szükséges lehet, hogy a diákok később egy nemzeti vagy más, széles körben használt nyelvet is elsajátítsanak, amennyiben hatékonyan szeretnének részt venni a szélesebb társadalomban, amelynek részét képezik”. Az anyanyelvnek az oktatás kezdetén játszott alapvető szerepe elismerésének szükségességét az 1996-os **Ammani jóváhagyás**, az Oktatást Mindenkinek Nemzetközi Tanácsadó Fórum évtized közepi találkozójának záródokumentuma is megfogalmazta.

Az V. Nemzetközi Felnőttoktatási Konferencián, 1997-ben elfogadott **Hamburgi nyilatkozat a felnőttkori tanulásról** kinyilvánítja a kérdés fontosságát a kisebbségi csoportok és az őshonos népek számára, továbbá javasolja „az anyanyelven való tanulás jogának tiszteletben tartását és a gyakorlatban történő megvalósítását” (15. cikk). Az Emberi Jogok Világkonferenciáján (1993) elfogadott **Bécsi nyilatkozat és cselekvési program** általánosabb formában írja elő az első rész 19. bekezdésében, hogy „a kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van... saját nyelvük használatához a magán- és a nyilvános életben, szabadon, beavatkozás és bármiféle megkülönböztetés nélkül”.

Az 1998-as **Világnyilatkozat a a 21. századi felsőoktatásról: látomás és cselekvés** c. dokumentum a többnyelvűségnek a felsőoktatásban való fontosságára helyezi a hangsúlyt: a nemzetközi megértés érdekében „a többnyelvűség gyakorlatának, a kari és diákcsere-programoknak... a felsőoktatási rendszerek szerves részévé kell válniuk” (15. cikk).

A Nemzetközi Oktatási Konferencia legfrissebb jelentései és ajánlásai a nyelv és oktatás területén az alábbiak fontosságát hangsúlyozzák:

- anyanyelvi oktatás a formális oktatás kezdetén pedagógiai, szociális és kulturális megfontolásokból;⁸
- többnyelvű oktatás a kulturális identitások megőrzése, valamint a mobilitás és a párbeszéd ösztönzése érdekében;⁹
- idegennyelv-tanulás az interkulturális oktatás részeként a közösségek és nemzetek közti megértés elősegítése céljából.¹⁰

Harmadik rész

Vannak bizonyos alapvető irányelvek, amelyek az UNESCO-nak a témakörre vonatkozó cselekvési megbízatásának évei során keletkezett mindegyik dokumentumban, egyezményben és ajánlásban közösek. Ezek vezettek bennünket ahhoz, hogy megfogalmazzunk egy sor iránymutatást, amelyek a szervezet jelenlegi megközelítését tükrözik a nyelv és oktatás kérdéseire vonatkozóan a 21. században, és amelyek a számos tagállamban működő nemzetközi közösség álláspontjának meghatározásához is alapul szolgálhatnak. Ezen irányelvek teljes egészében a korábbi nyilatkozatok és ajánlások áttekintésén alapulnak, az erről az összetett és kihívásokkal teli kérdéstről való gondolkodásnak a sokféleségét képviselve.

---

⁸ vö. International Conference on Education 46th Session 2001: Final Report, p.11: „Egyre nyilvánvalóbb, hogy az oktatás kezdetén, a későbbi tanulás szempontjából oly döntő fontosságú pillanatban, az anyanyelvnek kell az oktatás nyelvének lennie.”

⁹ vö. International Conference on Education 46th Session 2001: Final Report, p.17: Az oktatási tartalomnak tükröznie kell „a kommunikáció, a kifejezés, valamint az odafigyelés és a párbeszéd képességének növekvő fontosságát – először az anyanyelven, majd az ország hivatalos nyelvén, valamint egy vagy több idegen nyelven”. International Conference on Education 43rd Session 1992: Final Report, p.20: „Az oktatási nyelv megválasztásánál, különösen az alapfokú oktatás szintjén, egyaránt tekintettel kell lenni az oktatási folyamat hatékonyságára, valamint az egyének és a különféle etnikai csoportok jogára kulturális identitásuk megőrzéséhez, amelynek a nyelv az egyik legfontosabb hordozója.”

¹⁰ vö. International Conference on Education 46th Session 2001: Final Report, p.11: „A nyelvtanulás az együttélés kulcsfontosságú eleme.” International Conference on Education 44th Session 1994: Final Report, p.26: „Az idegen nyelvek tanulása eszközt nyújt a többi kultúra mélyebb megértéséhez, amely megteremtheti a közösségek és nemzetek közötti jobb megértés alapját.”

Az irányelvek három alapelvre oszthatók:

1. Az UNESCO támogatja az *anyanyelvi nevelést* mint az oktatás minősége javításának eszközét, a tanulók és a tanárok tudására és tapasztalatára építve.
2. Az UNESCO támogatja a *kétnyelvű és/vagy többnyelvű oktatást* az oktatás minden szintjén mint a társadalmi és a nemek közötti egyenlőség előmozdításának eszközét, továbbá mint a nyelvi sokszínű társadalmak kulcsfontosságú elemét.
3. Az UNESCO támogatja a nyelvet mint az *interkulturális oktatás* lényegi összetevőjét a lakosság különféle csoportjai közötti megértés elősegítése, valamint az alapvető jogok iránti tisztelet biztosítása érdekében.

A konkrétan megfogalmazott iránymutatások ezen alapelvek valamelyikének felelnek meg.

Első alapelv: Az UNESCO támogatja az anyanyelvi nevelést¹¹ mint az oktatás minősége javításának eszközét, a tanulók és a tanárok tudására és tapasztalatára építve.

(I) Az anyanyelvi nevelés elengedhetetlen az oktatás elején¹² és az írás-olvasás tanítása¹³ során, és „ki kell terjeszteni az oktatás lehető legkésőbbi szakaszáig”¹⁴

- „minden tanulónak az anyanyelven kell kezdenie a formális oktatást”;¹⁵
- „az analfabéta felnőtteknek az anyanyelvükön kell megtenniük az első lépéseket az írás-olvasás elsajátítása felé; csak akkor haladjanak tovább egy második nyelvre, ha úgy kívánják és képesek rá”;¹⁶

---

¹¹ vö. *International Conference on Education 46th Session 2001: Final Report; World Education Forum 2000: Final Report; The Delhi Declaration and Framework for Action, Education for All Summit 1993; The Use of Vernacular Languages in Education*, UNESCO, Paris, 1953.

¹² vö. *Amman Affirmation* (1996): „az anyanyelv alapvető szerepét az oktatás kezdetén” el kell ismerni; *The Delhi Declaration and Framework for Action, Education for All Summit* (1993): „Abban az esetben, ha az oktatási nyelv nem a tanuló anyanyelve, a kezdeti tanulás valószínűleg lassabb, a teljesítmény pedig alacsonyabb lesz. Ennek okán a pedagógusok régóta szorgalmazzák, hogy ahol csak lehetséges, az oktatás kezdetben az anyanyelven folyjék.”

¹³ vö. *International Conference on Education 42nd Session 1990: Final Report*: „Többnyelvű helyzetekben a művelődés nyelvére vonatkozó politikát megfontoltan kell kialakítani, különösen ahol a nemzeti vagy hivatalos nyelv különbözik a helyi nyelvektől. Az anyanyelv használata kívánatos.”

¹⁴ *The Use of Vernacular Languages in Education*, p.35 UNESCO, Paris, (1953).

¹⁵ *ibid*, p.68.

¹⁶ *ibid*, p.69.

- ha egy adott településen több nyelvet használnak, meg kell találni a módszereket és eszközöket „az anyanyelv szerinti oktatási csoportok megszervezéséhez”;¹⁷
- „ha kevert csoportok létrehozása elkerülhetetlen, az oktatást azon a nyelven kell folytatni, amely a legkevesebb nehézséget jelenti a tanulók számára, valamint speciális segítséget kell nyújtani azoknak, akik nem beszélik az oktatás nyelvét”.¹⁸

(II) „A műveltség csak akkor tartható fenn, ha megfelelő mennyiségű olvasnivaló áll a kamaszok, a felnőttek és az iskolás gyerekek rendelkezésére, mind szórakozási, mind tanulási célokra”:¹⁹

- A tananyagok, oktatási segédanyagok és egyéb olvasnivaló létrehozását és terjesztését támogatni kell.²⁰

(III) Ami a tanárképzést és az anyanyelvi oktatást illeti: „Minden oktatási tervnek mindegyik szakaszban tartalmaznia kell az arra vonatkozó előírást, hogy kellő számú teljesen kompetens és képesített tanárt képezzenek és képezzenek tovább az adott országban, akik tisztában vannak az ott élő emberek életével, és képesek őket az anyanyelvükön tanítani.”²¹

Második alapelv: Az UNESCO támogatja a kétnyelvű és/vagy többnyelvű oktatást az oktatás minden szintjén²² mint a társadalmi és a nemek közötti egyenlőség előmozdításának eszközt, továbbá mint a nyelvileg sokszínű társadalmak kulcsfontosságú elemét.

(I) A kommunikációt, a kifejezést, valamint az odafigyelés és a párbeszéd képességét [bátorítani kell], elsősorban az anyanyelven, majd [amennyiben az anyanyelv különbözik a hivatalos vagy nemzeti nyelvtől] az adott ország hivatalos [vagy nemzeti] nyelvén, valamint egy vagy több idegen nyelven²³ az alábbiakon keresztül:

---

¹⁷ ibid, p.51.

¹⁸ ibid, p.51.

¹⁹ ibid, p.69.

²⁰ vö. *International Conference on Education 1992*: „az anyanyelvű oktatási anyagok készítését bátorítani kell”. Final Report, p.21

²¹ *Recommendation concerning the Status of Teachers* adopted by the Special Intergovernmental Conference on the Status of Teachers 1966.

²² 30 C/Resolution 42: *Towards a culture of peace* (1999); 30 C/Resolution 12.: *Implementation of a language policy for the world based on multilingualism* (1999). UNESCO.

²³ *International Conference on Education 2001*, Proposals for Action. (para 18)

- az anyanyelven kívül egy második nyelv korai elsajátítása;²⁴
- egy második nyelv mint tantárgy bevezetése,²⁵ amelynek óraszámát fokozatosan kell emelni,²⁶ és amely nem válhat oktatási nyelvvé addig, amíg a tanulók kellően meg nem ismerkedtek vele;²⁷
- további oktatás ezen a második nyelven az általános iskolában, annak oktatási nyelvként való használatán keresztül, ezáltal az ismeretszerzéshez két nyelv használata az iskolai oktatás során egészen az egyetemi szintig;
- legalább egy harmadik nyelv intenzív és transzdiszciplináris tanulása a középiskolában, hogy mire a diákok elvégzik az iskolát, három nyelv alapos ismeretével rendelkezzenek – amely a gyakorlati nyelvi készségek normális tartományát kell, hogy jelentse a 21. században.²⁸

(II) „Az általános és középiskolai tanárok nemzetközi csereprogramjait [támogatni kell], hogy a tantárgyaikat más országokban is taníthassák, saját nyelvüket használva, ezáltal a diákjaik tudásra és nyelvi készségekre is szert tudnak tenni.”²⁹

(III) Hangsúlyt kell fektetni olyan erős nemzeti politikák kialakítására, amelyek célja, hogy ösztönözzék a kibertérben való nyelvtanulást, valamint a fejlődő országoknak nyújtandó nemzetközi támogatás erősítésére és bővítésére az ingyen elérhető, elektronikus formátumú nyelvoktatási anyagok fejlesztése és a humán tőke javítása érdekében ezen a területen.³⁰

Harmadik alapelv: Az UNESCO támogatja a nyelvet mint az interkulturális oktatás lényegi összetevőjét a lakosság különféle csoportjai közötti megértés elősegítése, valamint az alapvető jogok iránti tisztelet biztosítása érdekében.

---

²⁴ 30 C/Resolution 12: *Implementation of a Language Policy for the World Based on Multilingualism* (1999), UNESCO.

²⁵ *The Use of Vernacular Languages in Education*, UNESCO, Paris, (1953).

²⁶ *ibid.*, p.69.

²⁷ *ibid.*, p.69.

²⁸ 30 C/Resolution 12: *Implementation of a Language Policy for the World Based on Multilingualism* (1999).

²⁹ 30 C/Resolution 12: *Implementation of a Language Policy for the World Based on Multilingualism* (1999).

³⁰ *Draft Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace*, Paragraph 1 [Megjegyzés: a 2001-es Általános Konferencia 31 C határozata értelmében ezt az ajánlástervezetet a végrehajtó testület elé fogják terjeszteni annak 165. ülészakán].

(I) *Intézkedéseket kell tenni a nem, faj, nyelv, vallás, nemzeti származás, életkor, fogyatékoság vagy más helyzet szerinti diszkrimináció kiküszöbölésére az oktatás minden szintjén.*³¹

(II) *A kisebbségekhez és az őshonos népekhez tartozó személyek jogait*³² *teljes mértékben tiszteletben kell tartani az alábbiakon keresztül:*

- az anyanyelven való tanulás jogának³³ végrehajtása, valamint a kommunikáció és a tudásátadás kulturálisan megfelelő tanítási módszereinek teljes körű kihasználása,³⁴
- az anyanyelvnek, a nemzeti vagy hivatalos nyelveknek, valamint a kommunikáció globális nyelveinek tantárgyként és oktatási nyelvként történő tanítása, hogy ezáltal a kisebbségeknek és az őshonos népeknek lehetőségük legyen a nagyobb közösségben való részvételre és az ahhoz való hozzájárulásra.³⁵

---

³¹ *Beijing Declaration and Platform for Action*, (1995); *Az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló egyezmény* (1960), 1. cikk: „a 'megkülönböztetés' kifejezés alatt értendő a fajon, bőrszínen, nemen, nyelven, valláson, politikai vagy bármilyen egyéb véleményen, nemzetiségi vagy társadalmi származáson, vagyoni helyzeten vagy születésen alapuló minden olyan különbségtétel, kizárás, korlátozás, vagy kedvezés, amelynek célja vagy következménye az oktatás terén való egyenlő elbánás megszüntetése vagy akadályozása”.

³² 28 C/Resolution 5.4: *Declaration and Integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy* (1995). UNESCO.

³³ *Hamburg Declaration on Adult Learning*, Fifth International Conference on Adult Education 1997, Article 15; *ILO Convention 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries* (1989): „az érintett népekhez tartozó gyermekeket, ahol ez megvalósítható, meg kell tanítani saját őshonos anyanyelvükön írni és olvasni, illetve azon a nyelven, amelyet az a csoport, amihez tartoznak, a legáltalánosabban használ” (28.1. cikk); *Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól* (1992): „Az államoknak megfelelő intézkedéseket kell tenniük, hogy – ahol lehetséges – a kisebbséghez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségük legyen anyanyelvük tanulására, vagy hogy az anyanyelvükön történő oktatásban részesüljenek” (4.3. cikk).

³⁴ *UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* (2001), Action Plan, paragraph 8.

³⁵ vö. *Az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló egyezmény* (1960), 5. cikk: „[nem akadályozhatja] a kisebbségek tagjait az egész közösség kultúrájának és nyelvének megértésében”; 18 C/Resolution 1.41: *Co-operation with international non-governmental organizations active in the field of education*, 1974, UNESCO: „Mindenkinek joga van arra, hogy saját nyelvét alaposan megismerje, valamint megfelelően elsajátítson egy másik nyelvet, lehetőleg a nemzetközi kommunikáció egyik nyelvét, amely lehetővé teszi számára – a nemzeti kultúrájától kapott alapokkal együtt –, hogy teljes mértékben hozzáférhessen a világkultúrához és az egyetemes eszmecseréhez.” *ILO Convention 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries* (1989): „Megfelelő intézkedéseket kell hozni annak biztosítására, hogy az érintett népeknek lehetősége legyen folyékony nyelvtudásra szert tenni a nemzeti nyelvben vagy az ország valamelyik hivatalos nyelvében” (28.2. cikk). *Our Creative Diversity: Report of the World Commission on Culture*

(III) *Az oktatásnak fel kell hívnia a figyelmet a kulturális [és nyelvi] sokféleség pozitív értékére,³⁶ és ebből a célból:*

- a tantervet úgy kell módosítani, hogy elősegítse a kisebbségi [vagy őshonos] történelem, kultúra, nyelv és identitás reális és pozitív befogadását;³⁷
- a nyelvtanítás és nyelvtanulás kulturális komponensét erősíteni kell a többi kultúra mélyebb megértése érdekében;³⁸
- a nyelveknek nem egyszerű nyelvi gyakorlatoknak kell lenniük, hanem lehetőségeknek, amelyek más életmódokat, irodalmakat és szokásokat tükröznek.³⁹

Fordította: Nagy Noémi

---

and Development (1995) UNESCO: „Az iskolákban számos nyelvet kell tanítani, különösen a helyi [vagy kisebbségi] és a többségi nyelvet”, p.59.

³⁶ *UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* (2001), Action Plan, paragraph 7.

³⁷ *Fifth International Conference of Adult Education 1997: Workshop Report: Minorities and Adult Learning; Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól* (1992), 4.4. cikk: „intézkedéseket kell tenniük az oktatás terén, hogy ösztönözzék a területükön élő kisebbségek... nyelvének és kultúrájának ismeretét.” *Our Creative Diversity: Report of the World Commission on Culture and Development* (1995), p.60, UNESCO: „A kisebbségi [vagy őshonos] kultúrák jobb helyet [kell, hogy kapjanak] nemcsak az oktatási rendszerben, de a ‘nemzeti kultúra’ imázsában is, amelyet minden ország törekszik elfogadni és közvetíteni magáról.”

³⁸ vö. 28 C/Resolution 5.4: *Declaration and Integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy* (1995), UNESCO, 19. cikk: „Az idegen nyelvek tanulása eszközt nyújt a többi kultúra mélyebb megértéséhez, amely megteremtheti a közösségek és nemzetek közötti jobb megértés alapját.”

³⁹ *Our Creative Diversity: Report of the World Commission on Culture and Development* (1995), UNESCO, p.168.

